

AMBRUS ISTVÁN: EGYSÉG ÉS HALMAZAT – RÉGI DOGMATIKAI KÉRDÉS, ÚJ MEGKÖZELÍTÉSBEN (SZEDED: SZTE ÁJK BÜNTETŐJOGI ÉS BÜNTETŐ ELJÁRÁSJOGI TANSZÉK 2014) 316.

Ambrus István doktori disszertációján alapuló monográfiája a büntetőjog tudományának és gyakorlatának örökérvényű, ugyanakkor kétségkívül bonyolult kérdéskörével, az egység és a halmazat problematikájával foglalkozik. A mű címe találó, valóban egy olyan, alapvetően dogmatikai kérdéskört választott témájául, amely mindig az érdeklődés középpontjában állt. Ha volt is olyan időszak, amikor a jogirodalom éppen más témák felé fordult, a joggyakorlat nap mint nap kénytelen (volt) szembesülni az egység-többség problémájával. Ambrus az általa ígért új megközelítéssel sem marad adós, erről később részletesen is szót ejtek.

A szerző témaválasztása kétségkívül üdvözlendő, mint ahogyan arra ő maga is utal, átfogó munka ebben a témakörben majd ötven éve született a neves pécsi professzor, Földvári József tollából. Mindezen túl, a téma választását lehet akár hálásnak, de ugyanígy akár hálátlannak is tekinteni. *Hálás* annyiban, hogy mivel a mindennapi jogalkalmazást érintő kérdést tárgyal, bőven áll rendelkezésre anyag a vizsgálódáshoz. Itt érdemes megemlíteni, hogy valóban impozáns azoknak az eseti döntéseknek, példáknek a mennyisége, amelyet felhasznált kutatása során. Megállapításainak köszönhetően a büntetőjog művelője, legyen akár jogalkalmazó, akár elméleti szakember szintén hálás lehet, mert ha egység-többségtani kérdése merülne fel, Ambrus monográfiájában biztosan megtalálja a választ – vagy további kérdésekkel szembesül. Ezt tekintve kétségtelenül elérte a dolgozat az összegzésben megfogalmazott célját. *Hálátlan* azonban annyiban, hogy a téma rendkívüli sokszínűségére tekintettel nagyon nehéz (ha nem lehetetlen) mindenre kiterjedő elveket lefektetni. Hogy ez mennyire így van, talán méltón szemlélteti a következő, a műből vett idézet:

„a bírói gyakorlat nem állapítja meg halmazatban az erőszakos közösülés (ma: szexuális erőszak) mellett a könnyű testi sértést. E bűncselekmények relációjában azonban megemlíthető, hogy a kir. Kúria gyakorlata még akként differenciált, hogy a testi sértést maga a közösülés aktusa, avagy az annak érdekében kifejtett erőszak okozta-e, s halmazatot csak az előbbi esetben tekintette feltétel nélkül kizártnak. A jogirodalomban Angyal és Schultheisz, napjainkban Geller a halmazatot minden esetben kizártnak, míg Heil azt valamennyi esetben megállapítandónak tekintette. Szabó Gyula pedig a kir. Kúria differenciáló felfogását tekintette helyesnek” (248–249. o.).

A szerző az ilyen és hasonló kérdésekben határozottan foglal állást, indokoltan teszi le a voksát az általa preferált megoldás mellett. Megállapításait szilárd és következetes érvrendszerrel támasztja alá. Végezetül, azt kell ebben a körben megemlíteni, hogy kétségtelen erénye a szerzőnek, hogy alapvetően dogmatikus gondolkodását kiegészíti az ügyészégi jogalkalmazásban szerzett tapasztalataival, ezzel emelve a mű értékét és színvonalát.

A recenzens feladatának mindazonáltal túl kell mutatnia a mű feltétel nélküli méltatásán. Egyrészt ismertetnie kell azokat az eredményeket, amelyek a szerző sajátjai, és amelyek méltán ajánlhatók az olvasó figyelmébe. Ebben a körben már utalni kell a szerző megalapozott, és figyelemre méltó újításaira, a már említett új megközelítésre. Másrészt akkor jár el a recenzens helyesen, ha felvet néhány olyan gondolatot, illetve megfogalmaz néhány olyan kérdést, amely a mű olvasása közben fogalmazódik meg benne.

Újszerű megközelítéssel a bűncselekményi egység hagyomány szerint tárgyal két kategóriáját Ambrus kiegészíti egy harmadikkal. Ennek alapja az a helyes felismerés, hogy a természetes és a törvényi egység mellett valójában a látszólagos halmazat esetei is bűncselekményi egységet keletkeztetnek. Szintén újszerű és egyben helyeselhető – remélhetően meghonosodik a büntetőjogi irodalomban – az ún. szoros értelmű egyszeres diszpozícióyszerűség kategóriájának megteremtése (34. o.). Nem megszokott, de érvrendszere következtében elfogadható a hagyományosan a látszólagos alaki halmazat esetköreiként számon tartott szubszidiaritás áthelyezése a törvényi egység alá (85. o.).

Ambrus rendszere mindezeket figyelembe véve a következők szerint épül fel:

1. A *természetes egység* kategóriája alá tartozik: a) a (szoros értelemben vett) egyszeres diszpozícióyszerűség (amely felöleli az egyetlen magatartással elkövetett, egyazon eredményre törekvő, okozatilag összefüggő, avagy egyazon célzattól vezérelt, továbbá egyazon elkövetési tárgyra irányított magatartásokat); b) a részcselekmények egységbe olvadása; c) a cselekményisméltótlódás; d) a tartós vagy állapot-bűncselekmények; végül e) a fentiekbe tisztán nem besorolható, egyéb kategória.

Nem képeznek ezzel szemben – automatikusan – természetes egységet Ambrus szerint: a) az elkövető részéről ugyanazon bűncselekmény különböző elkövetési magatartásainak a tanúsítása; b) a veszélyeztetési bűncselekmények; c) a mulasztásos bűncselekmények; illetve d) a gondatlanságból elkövetett bűncselekmények.

Végül egyáltalában nincs szó természetes egységről: a) ha a törvény kifejezett rendelkezése folytán közömbös a sértettek száma (ez ugyanis nem természetes, hanem törvényi egység); b) továbbá azokban az esetekben, amikor a joggyakorlat önkényesen, anélkül állapít meg többség helyett egységet, hogy erre a törvényhozó szava vagy a büntetőjog-dogmatika és a jogértelmezés tételei feljogosítanak (33. o.).

Ami mindebben kétségtelenül újdonság, az a szoros értelemben vett egyszeres diszpozícióyszerűség. Ez Ambrus rendszerében a természetes egység körében egy olyan gyűjtőkategóriát jelöl, amelynek esetkörei vonatkozásában a természetes egységi jelleg rendszerint már abból következik, hogy a törvényi tényállás teljes kimerítésére csak egyetlen esetben kerül sor. Mindezek alapján ide sorolja: a) az egyetlen magatartással elkövetett; b) az egyazon eredményre törekvő; c) az okozatilag összefüggő; d) az egyazon célzattól vezérelt; és e) az egyazon elkövetési tárgyra irányított magatartásokat (33–34. o.).

2. A *törvényi egység* körébe Ambrus álláspontja szerint azok a bűncselekményi tényállások sorolhatók, amelyeket a jogalkotó kifejezetten a halmazati minősítés

kizárása érdekében hoz létre több bűncselekményből vagy szabálysértésből (84–85. o.). Az egység e fajtája alá a következőket vonja: a) folytatólagos bűncselekmény; b) összetett bűncselekmény; c) összefoglalt bűncselekmény; d) a törvényi egység különleges esete; e) üzletszerűség; illetve f) a szubszidiaritás.

Ebben a körben újdonság a *szubszidiaritás* áthelyezése a törvényi egység alá. Ennek indoka, hogy ilyen rendszerbeli elhelyezés mellett vita tárgyát sem képezhetné, hogy a záradékolt bűncselekmény valóságos alaki halmazatban megállapítható-e a vele egyidejűleg kimerített tényállásokkal, vagy sem (230. o.). Ambrus álláspontja szerint a szubszidiaritást *de lege ferenda* egységesen, kizárólag az „amennyiben súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg” fordulattal kellene a törvényben megjeleníteni, érvényre juttatva ezzel azt a felfogást, amely a záradékolt bűncselekménnyel valóságos alaki halmazatban sosem állapíthatna meg ugyanolyan vagy enyhébb súlyú bűncselekményt (292. o.).

A *folytatólagos bűncselekmények* kapcsán esetlegesen három dologhoz lehet megjegyzést fűzni.

Az egyik a *sértett nélküli bűncselekmények* problémája. Ezzel kapcsolatban talán kicsit egyszerű, és nem feltétlenül kielégítő az a magyarázat, hogy a folytatólagosság megállapítását semmi sem akadályozza, mindössze arról van szó, hogy az azonos sértett kritériuma ez esetben tárgytalanná válik (138. o.). A jogintézményt kodifikáló 1978. évi IV. törvény miniszteri indokolása nagyvonalúan hallgat a problémáról, azonban az tény, hogy a törvény szövege egyértelmű. Az is igaz, hogy a Legfelsőbb Bíróság 4/2004. Büntető Jogegységi Határozata az orgazdaság kapcsán úgy rendelkezik, hogy e bűncselekmény akkor is folytatólagosan elkövetett, ha az orgazda a több elkövetési magatartást egységes elhatározással, rövid időközben viszi véghez, annak ellenére, hogy a bűncselekménynek nincs passzív alanya (sértettje), így a folytatólagosság törvényi fogalmában szereplő „azonos sértett sérelmére” történő elkövetés szükségképpen hiányzik. (Zárójelben utal arra a határozat indokolása, hogy mindez általában igaz minden olyan bűncselekményre, amelynek nincs passzív alanya. Szintén zárójelben érdemes azonban azt megjegyezni, hogy egyrészt a passzív alany és a sértett nem azonos kategóriák, másrészt a folytatólagos bűncselekmény a sértett fogalmát használja és nem a passzív alanyét, harmadrészt vannak olyan bűncselekmények, amelyek tényállása nem tartalmaz passzív alanyt, azonban a bűncselekménynek sértettje ettől függetlenül van, vagy legalábbis lehet!) Én azt gondolom, hogy a Legfelsőbb Bíróság jogegységi határozata *contra legem* jogértelmezést tartalmaz: létezik egy konkrétan megfogalmazott törvényi szabály, amelyet a Legfelsőbb Bíróság jogegységi határozata felülír, ezzel lényegesen megváltoztatva a szabály tartalmát. Ha a jogalkotó lehetővé kívánta volna tenni a sértett nélküli bűncselekmények folytatólagos egységbe foglalását, megtehetette volna ezt azzal, hogy elhagyja a fogalomból az „azonos

¹ Ez utóbbira például szolgálhat a tartási kötelezettség elmulasztása [Btk. 212. § (1) bek.], amelynek passzív alanya nincs, sértettje azonban az a természetes vagy jogi személy, akinek a részére a tartásdíjat fizetni kell; a magántitok megsértése [Btk. 223. § (1) bek.], ahol az elkövetési tárgy a magántitok, passzív alany nincs a tényállásban megjelölve, a titok jogosultja, azaz akire a titok vonatkozik, a bűncselekmény sértettje; vagy a hamis tanúzás [Btk. 272. § (1) bek.].

sértett sérelmére” követelményét. Ennek a gondolatnak a felbukkanásáról a jogirodalomban Ambrus is említést tesz, azonban – nem megalapozatlanul – utal arra, hogy ezzel a különböző sértettek elleni elkövetést is a folytatólágosság egységébe lehetne vonni. Ez a megoldás azonban azzal járna, hogy egyrészt nagyon kiterjesztené a folytatólágosság hatókörét a halmazat rovására, másrészt a judikatúrának az üzletszerűség kapcsán elfoglalt, egyre inkább objektivizálódó felfogására is figyelemmel, gyakorlatilag elmosná a különbséget a folytatólágos és az üzletszerű bűnelkövetés között (139. o.). Véleményem szerint a jelenlegi helyzet nem minden aggály nélküli, nem helyes az, ha a törvény határozott szövegét a bírói jogértelmezés felülírja.

A másik *jogi tárgyak fokozatos sérthetőségének* problémája. A folytatólágos bűncselekmény kapcsán utal arra a szerző, hogy fogalmilag kizártnak kell tekinteni ennek lehetőségét az olyan bűncselekmények viszonylatában, amelyek jogi tárgya nem sérthető fokozatosan, mivel a folytatólágosság konstrukciójának lényege abban áll, hogy az elkövető az egységesen elhatározott cselekményeit több ízben fejt ki, amire azonban csak fokozatosan (avagy folyamatosan) sérthető jogi tárgyat védelmező büntetőjogi tényállások esetében van módja (105–106. o.). Úgy gondolom, hogy alapvető különbség tehető a jogi tárgy fokozatos, illetve folyamatos sérthetősége közé. A jogi tárgyat, ha abban az értelemben fogjuk fel, mint azoknak az alapvető társadalmi értékeknek vagy érdekeknek a megjelölését, amelyeket a büntetőjog védelemben részesít, illetve a bűncselekmény támad, kiderül, hogy annak fokozatos sérthetőségéről aligha lehet beszélni. Csupán egyetlen példát említve, a lopás jogi tárgya a tulajdonjog, a folytatólágosan elkövetett lopás esetén nem gondolom, hogy a többszöri jogtárgysértés egyben fokozatos is lenne, még akkor sem, ha egyre nagyobb értékekre követik el, mivel ekkor sem fokozatában sérül a tulajdonjog. Valójában a jogi tárgyat vagy sértik, vagy nem, de olyan nincs, hogy kevésbé vagy jobban sértik. Az ennek ellentmondó alaptétel miatt tartják kizártnak – és ehhez csatlakozik a szerző is – az emberölésnél a folytatólágosság megállapítását. Hozzáteszem, az esetek többségében valóban nem lehet megállapítani az emberölésnél a folytatólágosságot az ugyanazon sértett vonatkozásában. Nyilvánvaló, hogy egy embert nem lehet többször megölni. Ellenben, ha az elkövető adott esetben háromszor kísérli meg ugyanazt a sértettet megölni három különböző, de még a rövid időköz fogalma alá vonható időpontban (úgy, hogy a halál végül nem következik be), ekkor e három cselekmény nem rész-cselekmény, hanem három önálló bűncselekmény lesz: emberölés kísérlete. Tehát ez nem alapozhatja meg a természetes egységkénti minősítést, ahol szoros tér- és időbeli kapcsolatban álló rész-cselekményeket követelünk meg. Így viszont nem marad más, mint a cselekményt vagy három rendbeli emberölés kísérletének, vagy – és szerintem ez a helyesebb – egy rendbeli folytatólágosan elkövetett emberölés kísérletének minősíteni.

Végül, a folytatólágos bűncselekménynél, pontosabban az egy bűncselekmény – több bűncselekmény kérdésénél maradván, vetődik fel mindezek *konzekvenciája*. A szerző utal arra, hogy az egységi vagy halmazati minősítés egyik konzekvenciája, hogy például azon jogintézmények esetén, amelyek alkalmazhatóságához a törvény bűncselekmények (többes szám!) elkövetését követeli meg, a nyelvtá-

ni értelmezés alapján magától értetődik, hogy ezek alkalmazása az egységi értékelés esetén kizárt (19–20. o.). Példaként a járművezetéstől eltiltás esetét említi. Ezzel szemben magából a folytatólagos bűncselekmény fogalmából következik az, hogy az elkövető voltaképp több bűncselekményt követ el (nem bűnhalmazat, hanem folytatólagosan elkövetett bűncselekmény az, ha az elkövető ugyanolyan bűncselekményt, egységes elhatározással, azonos sértett sérelmére, rövid időközönként többször követ el.) Tehát, ha valaki bár ugyanolyan bűncselekményt, de többször követ el (például ugyanazon sértett házába többször tör be), akkor ez legalább két bűncselekmény megvalósítását jelenti, annak ellenére, hogy a törvényi egység folytán csupán egyetlen bűncselekményért fog felelősséggel tartozni. Ha pedig e bűncselekmények elkövetéséhez gépjárművet használ, én nem látom indokát annak, hogy ne lehessen eltiltani a járművezetéstől pusztán azon az alapon, hogy a sértett személye azonos volt.

3. A *látszólagos halmazat* két fő kategóriája Ambrus rendszerében: a) a látszólagos alaki halmazat, amely alá: 1) a specialitás, és 2) a konzumpció; illetve b) a látszólagos anyagi halmazat, amely alá: 1) az önállóan részcselekmény, 2) a beolvadás, 3) az önállóan eszközcselekmény, 4) az önállóan utócslekmény, és 5) az önállóan mellékcslekmény tartoznak.

Végezetül, még egyetlen problémakörrel szeretnék szót ejteni. Az egész művön végigvonul a *közfelfogás* intézménye. Véleményem szerint, ha valaki mindenképpen fogást szeretne találni a dolgozaton, akkor ebbe tud kapaszkodni. A mű alapvetően dogmatikus szemléletű. A közfelfogás azonban a dogmatika számára nehezen értelmezhető kategória. A lényeg pont az lenne, hogy ezen a nehéz területen objektíve lehessen eldönteni azt, hogy egy vagy több bűncselekményt kell-e megállapítani. A közfelfogás ismérve erre nem feltétlenül alkalmas, sőt sokszor szül bizonytalanságot. Jelenleg nem tudok olyan felmérésről, amely megkérdezte volna a közvéleményt minden esetről, ahol a közfelfogás szerepel hivatkozási alapul.

a) A *természetes egység* körében problémát okozhat, hogy az egyes esetei közötti határvonal sokszor nem elég éles. Így külön esetként tárgyalja a szerző azt, ha az elkövető ugyanannak a célnak az elérésére törekszik. Az erre vonatkozó egyik példa a fogolyszökés köréből származik, amikor az elkövető több napos munka – amelyet pihenéssel olykor megszakít – révén tud olyan mértékű lyukat vájni a cella falába, hogy a szökése lehetővé válhasson (39–40. o.). De szintén szerepel példaként a hamis vád, ahol Ambrus érvelése szerint az egyazon célzatra figyelemmel adott esetben helyesebb lehet a természetes egységkénti minősítés, amennyiben az elkövető ugyanazon cselekmény miatt, ugyanazon személy ellen, ugyanabban az eljárásban többször is előadja eredeti hamis vallomását (81. o.). Az egyik probléma ezzel az, hogy sem a fogolyszökés,² sem a hamis vád³ említett változatában nincs célzat a tényállásban. Felvethető azonban az is, hogy ez ténylegesen nem külön-

² 283. § (1) Aki a büntetőeljárás alatt, ill. a szabadságvesztés vagy az elzárás végrehajtása során a hatóság őrizetéből megszökik, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

³ 268. § (1) Aki a) más hatóság előtt bűncselekmény elkövetésével hamisan vádol, b) más ellen bűncselekményre vonatkozó koholt bizonyítékot hoz a hatóság tudomására, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

bőzik attól a külön tárgyalt esettől, amikor az egyes részcselekmények az eredménnyel okozati összefüggésben állnak, tehát valamennyien kauzálisak (vagyis külön-külön, önmagukban szemlélve is – többnyire együtthatásukban – okai az eredménynek). Ez a helyzet áll elő abban az esetben is, ha az elkövető folyamatos, kis adagokban történő mérgező adagolás révén kíván végezni a sértettel. Ilyenkor a természetes egységként minősítésnek nem feltétele a szoros tér- és időbeli közelség: elképzelhető például, hogy az elkövető több hónapon keresztül, rendszeresen csempész a sértett teájába a mérgező szerből, egyenként mindig csak önmagában nem halálos adagot (37. o.).

Egyrészt tehát, ha az elkövető egységes célját *bűncselekménytani* értelemben kell érteni/használni, akkor az olyan példákra hivatkozni, amelyek tényállása nem tartalmaz célzatot, nem szerencsés. Ha viszont a célt nem bűncselekménytani, hanem *ontológiai* értelemben kell érteni, akkor ezzel az a probléma áll elő, hogy valójában parttalanná válik a természetes egység többi esettől való megkülönböztetése. Aki akár azonos alkalommal, több késszúrással öli meg a haragosát, akár heteken át részletekben mérgezi, nem csinál mást, mint követi az elérni kívánt célját, és nincs ésszerű indoka annak, hogy e cselekményeket a külső megjelenésük alapján ne egyetlen bűncselekménynek tekintsük. Másrészt a többször hivatkozott természetes szemlélet vagy közfelfogás nem érzékeny a dogmatikai kérdésekre, kategóriákra, így a tényállási elemekre sem. Ha az elkövető több késszúrással öli meg a sértettet, azt látja benne, hogy azért valósul meg egy bűncselekmény, mert a célja az volt, hogy megölje. Pedig az emberölés tényállásában sincs célzat. De ugyanez a helyzet a falbontásos szökéssel: a természetes szemlélet szerint az elkövető célja, hogy megszökjön. Hogy ezt a kauzalitás fűzi össze, vagy a cél(zat), a természetes szemléletnek vagy a közfelfogásnak irreleváns.

b) A *folytatólagos bűncselekmény* taglalásakor a szerző azon az állásponton van, hogy a közfelfogás a folytatólagos bűncselekményben általában egyértelműen többséget lát, ezért csakis jogi (törvényi vagy szokásjogi) fogalomalkotás útján beszélhetünk itt egy bűncselekményről (88. o.). Utal azonban azokra az álláspontokra, amelyek alapvető megállapítása, hogy a folytatólagosan elkövetett cselekmény mindenki számára valójában egy cselekménynek tekinthető, illetve végül ő maga is elismeri, hogy kivételesen előfordulhat olyan megjelenési formája a folytatólagosságnak, amely az átlagember számára is egy bűncselekményként lenne értékelhető (89. o.).

c) Az *összefoglalt bűncselekmény* kapcsán Ambrus azt írja, hogy itt a természetes szemlélet szerint több bűncselekménynek tartott cselekményről van szó (162. o.). Ez lehet akár igaz is, azonban az emberölés köréből példát merítve, a hivatalos személy megölése tipikusan összefoglalt bűncselekmény: a két bűncselekmény, amelynek a halmazati büntetését a jogalkotó nem találta elegendőnek, a hivatalos személy elleni erőszak és az emberölés. Ha létezik olyan, hogy természetes szemlélet, illetve közfelfogás, kétlem, hogy a hivatalos személy megölését két bűncselekménynek értékelné, szemben mondjuk a több emberen elkövetett emberöléssel, ahol ez nem vitatható.

Mindezek a felvetett – nem is igazán problémák, hanem inkább – kétségek vagy

felvetések egy cseppet sem érintik a szerző munkájának érdemét, sőt éppenséggel egy ilyen magas színvonalú monográfia utat nyithat egy esetleges együtt-gondolkodásnak, és ismét méltó helyre emelheti az egység-többség tanát a büntetőjogi irodalomban.

Mészáros Ádám*

* PhD, tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet, 1122 Budapest, Maros u. 6/a.
E-mail: meszaros@okri.hu.